

УДК 343.98

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ

В. О. ЯРЕМЧУК,

канд. юрид. наук,

асистент кафедри криміналістики,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: jaremchuk.viktoriya@yandex.ua

ORCID 0000-0001-8015-9166

Досліджено організацію участі спеціаліста при проведенні обшуку. Проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують участь спеціаліста при здійсненні обшуку. Виділено проблемні питання щодо організації залучення спеціаліста під час обшуку. Запропоновано форми допомоги, які надаються спеціалістом при проведенні обшуку.

Ключові слова: обшук; організація залучення спеціаліста; спеціаліст; форми допомоги спеціаліста.

Постановка проблеми. Сучасні зміни в суспільно-політичних та економічних процесах в Україні призводять у певних випадках до негативних наслідків, що виявляються у змінненні й ускладненні діяльності різних організованих злочинних груп та появи нових видів кримінальних правопорушень. Для якісного розкриття таких злочинів слідчому, прокурору потрібно звертатися за допомогою до обізнаних осіб, зокрема, до спеціалістів відповідних галузей знань. Необхідність їх широкого залучення при розслідуванні кримінальних правопорушень обумовлена також тим, що з розвитком науки і техніки велика частина злочинів пов'язана з науково-технічним прогресом. Тому участь спеціалістів при розслідуванні об'єктивно потрібна і виступає органічною частиною процесу розкриття злочинів [13, с. 16]. Так, Т. Ф. Скогорєва зазначає, що у збиранні доказів велику роль відіграють спеціалісти-криміналісти, які сприяють дотриманню прав і свобод громадян при розслідуванні злочинів. Однак ефективне розкриття кримінальних правопорушень можливе тільки за умови, що слідчий буде

працювати у тісному контакті з експертними підрозділами [14, с. 3]. Таким чином, сучасний стан злочинності, а також реформування кримінального процесуального законодавства України й прийняття нових нормативно-правових актів щодо кримінального провадження потребує вирішення нових проблем, які пов'язані з організацією участі спеціалістів у проведенні обшуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих проблем участі спеціаліста під час обшуку присвятили свої праці такі вчені, як О. В. Константинов [4], В. І. Пархоменко [8], І. В. Пиріг [9, с. 292–296], Б. В. Романюк [12, с. 206–209], О. О. Сидоров [13], А. Ю. Ушаков [15], М. Г. Щербаковський [17, с. 25-26] та ін.

Метою статті є дослідження проблемних питань, що виникають при залученні спеціаліста до проведення обшуку.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі висловлюються часто протилежні думки щодо сутності участі спеціаліста під час розслідування кримінальних правопорушень. Так, пропонується вважати залучення спеціаліста до слідчої (розшукової) дії тактичним прийомом, яким оперує слідчий. Б. С. Хидояттов переконує, що цей прийом слідчий використовує не ізольовано, а він є одним з елементів системи тактичних прийомів [16, с.11–13]. Іншої думки дотримується О. В. Константинов, розглядаючи участь спеціаліста у розслідуванні як «концептуальне поняття та юридичну категорію кримінального процесуального права» [4].

Нагадаємо, що відповідно до ч. 1 ст. 236 КПК України з метою отримання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів [7, с. 72]. Тобто, плануючи обшук, слідчий визначається із запрошенням спеціаліста певного профілю, враховуючи місце проведення обшуку а також соціальні, психологічні характеристики обшукуваних осіб. Так, відповідно до п. 5.2. Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів [2]. Під час обшуку спеціаліст надає безпосередню технічну допомогу у проведенні фотографування, складанні схем, планів,

креслень, відборі зразків для проведення експертизи, використовуючи технічне обладнання, пристрої та прилади. Окремі питання щодо організації залучення спеціаліста до обшуку передбачено також в Інструкції про участь співробітників та працівників Українського НДІ спеціальної техніки і судових експертиз СБУ в кримінальному провадженні [10]. Зокрема, слідчий, прокурор можуть запросити спеціалістів з метою отримання практичної й консультативної допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, під час виявлення та фіксації відомостей щодо обставин кримінального правопорушення і відшукування знаряддя його вчинення. Залучений до проведення обшуку спеціаліст за дорученням слідчого, прокурора надає безпосередню технічну допомогу в проведенні фотографування, аудіо- та відеозапису процесуальної дії, складанні схем, планів, креслень, виготовленні відбитків та зліпків, що додаються до протоколу. Таким чином, у нормативно-правових актах України передбачено залучення спеціаліста під час обшуку із зазначенням окремих форм допомоги.

Організація участі спеціаліста під час обшуку залежить від виду останнього. Так, науковці виділяють такі види обшуку: обшук приміщення, меблів, гаражів та автомобілів, службових приміщень, місцевості, обшук з метою виявлення особи та обшук з метою виявлення трупа [5, с. 340–360]. Відповідно до виду об'єкта обшуку та об'єкта розшуку є відмінності у формах допомоги спеціаліста.

Залежно від мети слідчий запрошує відповідного спеціаліста. Так, Б. В. Романюк вважає, що слід запрошувати столярів, плиточників, пічників у випадку проведення обшуку в приміщенні, де відшукувані предмети, документи чи інші цінності заховані у стінах, печах, підлогах, меблях. Ці спеціалісти швидко і без зайвих руйнувань можуть допомогти слідчому їх вилучити [12, с. 207]. О. Р. Ратінов для застосування пошукових приладів і виконання доручень пропонує використовувати допомогу водолаза, столяра, слюсаря, техніка-будівельника [11, с. 52]. На думку М. Г. Щербаковського, під час обшуку на будівництві, підприємстві або човні, де має місце велика

кількість обладнання, для проведення обшуку запрошують інженерів, що мають знання і навички щодо експлуатації цих об'єктів [17, с. 25-26].

Плануючи обшук, слідчий, прокурор має продумати види діяльності, що може здійснити спеціаліст або група спеціалістів під час обшуку. Існує думка, що при вирішенні питання щодо запрошення спеціаліста слід враховувати: 1) чи передбачаються види робіт, які неможливо або важко здійснити без участі цієї особи; 2) чи існує необхідність вивчення складної обстановки, яка потребує використання спеціальних знань; 3) чи буде проведено великий обсяг робіт, частину яких може здійснити спеціаліст; 4) чи є необхідність у виконанні робіт, що потребують високої кваліфікації [16, с. 16-17]. Тобто при плануванні проведення обшуку спеціаліст запрошується тільки у випадку надання ним допомоги щодо спеціальних питань. Слідчий має запрошувати спеціаліста саме певного фаху. Проте на практиці трапляється, що запрошуються декілька спеціалістів, але обшук є нерезультативним. Тому слідчому слід ретельно продумати необхідність залучення під час обшуку певного фахівця.

Так, І. В. Пиріг зазначає, що до проведення обшуку доцільно запрошувати спеціаліста, який брав участь у проведенні огляду за цим самим провадженням, тому що він знає, які сліди та знаряддя злочину було виявлено під час огляду [9, с. 293-294]. Н. І Климченко переконує, що слідчі самостійно не в змозі застосовувати пошукові пристрої, особливо при обстеженні, приміром, фундаменту, стін, автотранспорту тощо, а спеціалістів при цьому залучають не завжди [3, с. 70]. Зокрема, в науковій літературі розглядаються два варіанти, коли можуть залучити спеціалістів до обшуку: якщо розслідування здійснюється за «гарячими слідами». В цьому випадку ефективність розслідування залежить від інформації, яку надасть спеціаліст під час обшуку. У разі, коли розслідування проходить у встановлені строки, слідчий має можливість підготуватися до обшуку, запросивши потрібних спеціалістів [9, с. 294].

Для правильної організації роботи спеціаліста при проведенні обшуку слід визначити форми його допомоги. Виходячи з об'єкта пошуку та об'єкта

обшуку спеціаліст допомагає слідчому обрати порядок здійснення обшуку.

Важливою є також технічна допомога спеціаліста. В Інструкції про участь співробітників та працівників Українського НДІ спеціальної техніки і судових експертиз СБУ в кримінальному провадженні [10] вказується на надання спеціалістом саме технічної допомоги з фотографування, аудіо- та відеозапису проведення обшуку, а також складання ним схем, планів, креслень, виготовлення відбитків, зліпків. На думку М. Г. Щербаковського, спеціалістів залучають для роботи під час обшуку з пошуковими приборами, оптичною апаратурою, вимірювальними засобами, використання яких спрямовано на виявлення схованого [17, с. 25-26].

Підготовча робота спеціаліста полягає у допомозі слідчому визначитися з часом проведення обшуку, учасниками обшуку, необхідними науково-технічними засобами тощо. В. І. Пархоменко зазначає, що взаємодія, зокрема, спеціаліста і слідчого перед проведенням слідчої (розшукової) дії зумовлюється видом і способом розслідуваного злочину, слідчою ситуацією, в якій буде проведено слідчу (розшукову) дію, можливим характером протидії розслідуванню злочину [8].

Спеціаліст надає інформаційну допомогу при проведенні обшуку для виявлення тайників, сховищ, виходячи з наявних у нього спеціальних знань. Крім того, під час виявлення трупу в ході обшуку спеціаліст може оперативно його оглянути, і виявивши певні пошкодження, допомогти слідчому спрямувати подальший процес розслідування [12, с. 209].

Істотне значення має пошукова форма допомоги спеціаліста при проведенні обшуку з метою виявлення людей чи трупів. Так, В. І. Пархоменко наполягає на використанні під час обшуку спеціально навчених собак при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з наркотичними речовинами [8]. Також певні криміналістичні рекомендації щодо залучення спеціалістів із службово-розшуковими собаками під час проведення обшуку об'єктів з метою відшукування людей чи трупів наводить у своїй праці засновник науки криміналістики Ганс Гросс [1, с. 176–177]. Варто зазначити, що сьогодні

при проведенні обшуків за певними категоріями кримінальних правопорушень (приміром, щодо наркотичних, вибухових речовин, а також при зникненні людей) кінологи із службово-розшуковими собаками надають значну допомогу при відшуканні різноманітних об'єктів.

Слід також виділити аналітичну форму допомоги спеціаліста. Так, Б. В. Романюк вказує, що у випадку пошуку документів спеціаліст допомагає розібратись у них і вилучити тільки необхідні документи з тайників, спеціальних шаф чи з магнітних носіїв інформації [12, с. 209]. Існують випадки, коли під час тривалих обшуків слідчим без відповідного спеціаліста вилучається велика кількість документів. Після їх експертизи виявляється, що більша їх частина не потрібна для вирішення експертного завдання.

Ще однією формою допомоги спеціаліста є надання консультацій під час підготовки і при проведенні обшуку. Нагадаємо, що згідно з ч. 1 ст. 71 КПК України консультативна допомога стала вважатися процесуальною формою діяльності спеціаліста. Так, О. Ю. Ушаков цілком слушно зазначає, що консультативна діяльність є однією з популярних форм участі спеціаліста під час всього процесу розслідування [15, с. 27]. Так, науковці пропонують консультації спеціаліста під час обшуку стосовно: 1) поводження з певними об'єктами; 2) застосування спеціальної термінології при складанні протоколу; 3) доцільної послідовності використання різних пошукових приладів [6, с. 15]. Крім того, допомога спеціаліста під час проведення обшуку може виражатись у формі консультацій з питань техніки безпеки, застосування спеціальної техніки, виявлення тих чи інших об'єктів, поводження з ними, порад щодо специфіки перевірки різних місць під час пошукових дій [5, с. 351-352].

Висновки. Таким чином, можемо виділити такі форми допомоги спеціаліста при проведенні обшуку: 1) організаційна – допомагає слідчому визначитися з часом проведення обшуку, колом потрібних учасників обшуку; 2) підготовча – спеціаліст допомагає слідчому зібрати попередню інформацію про об'єкт пошуку та об'єкт обшуку; 3) технічна – спеціаліст застосовує криміналістичну техніку для відшукування доказів з метою їх вилучення у

встановленому порядку, надає допомогу у здійсненні аудіо та відеозапису, а також виготовленні зліпків, різних планів, креслень та здійсненні фотозйомки знайдених предметів; 4) консультативна – спеціаліст сприяє слідчому в правильному складанні протоколу обшуку; щодо протидії можливій негативній поведінці зі сторони обшукуваних осіб; роз'яснює властивості розшукуваних предметів, ставить запитання обшукуваним особам або слідчому, виявляє демаскуючі ознаки, надає консультації щодо можливих місць зберігання предметів тощо [5, с. 352–359]; 5) інформаційна – перед його проведенням спеціаліст висловлює слідчому свої судження щодо сприятливого часу проведення обшуку, виходячи з об'єктів і суб'єктів проведення обшуку; 6) аналітична – спеціаліст разом зі слідчим аналізує обстановку обшуку та, виходячи з цього, встановлює місця природного приховування об'єктів; 7) пошукова – спеціаліст допомагає слідчому та іншим членам слідчо-оперативної групи в пошуку об'єктів.

Список літератури:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс ; пер. с нем. Л. Дудкин, Б. Зиллер. – Изд. 4-е, доп. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1908. – 1040 с.
2. Інструкція про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів : затв. наказом М-ва внутр. справ України від 26.10.2012 р. № 962 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 99. – Ст. 4024.
3. Клименко Н. И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя : учеб. пособие / Н. И. Клименко. – Киев : Вища шк., 1990. – 103 с.
4. Константинов А. В. Процессуальные и организационные проблемы участия специалиста в уголовном судопроизводстве на стадии предварительного расследования [Электронный ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук / А. В. Константинов. – М., 2006. – Режим доступа : <http://search.rsl.ru/ru/record/01002947836>.
5. Криміналістика : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – 5-те вид., перероб. та доп. – Київ : Ін Юре, 2016. – 649 с.
6. Михайлов А. И. Обыск / А. И. Михайлов, Г. С. Юрин. – М. : ВНИИПРПП, 1971. – 91 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України : у 4 т. / за ред. О. В. Стовби : Харків, 2015. – Т. 2. – 329 с.
8. Пархоменко В. И. Взаимодействие следователей, оперативных работников и специалистов при расследовании уголовных дел о незаконном обороте наркотических средств и психотропных веществ (тактико-криминалистические и организационные аспекты) [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. И. Пархоменко. – М., 2005. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/jreader/142387/a?#?page=1>.
9. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія / І. В. Пиріг. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр.

справ ; Лира ЛТД, 2015. – 432 с.

10. Про затвердження Інструкції про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні [Електронний ресурс] : Наказ СБ України від 19.03.2016 р. № 138. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/a20160319>.

11. Ратинов А. Р. Обыск и выемка / А. Р. Ратинов. – М. : Юрид. лит., 1961. – 220 с.

12. Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства : учеб. пособие / Б. В. Романюк. – Київ : Аванпост-Прим, 2010. – 304 с.

13. Сидоров А. А. Проблемы организации участия специалистов в расследовании преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Сидоров. – Краснодар, 2000. – 26 с.

14. Скогорева Т. Ф. Правовые и информационно-коммуникационные основы организации взаимодействия следователя, специалиста и эксперта при расследовании преступлений [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. Ф. Скогорева. – Волгоград, 2008. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/jreader/239082/a?#?page=1>.

15. Ушаков А. Ю. Участие специалиста в расследовании экономических преступлений [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : Н.-Новгород, 2008. – Режим доступа : <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003450316#?page=1>.

16. Хидоятов Б. С. Тактические особенности проведения следственных действий с участием специалиста : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Б. С. Хидоятов. – Ташкент, 1986. – 22 с.

17. Щербаковский М. Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М. Г. Щербаковский, А. А. Кравченко. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. – 78 с.

References:

1. Gross, G. (4th ed.). (1908). Rukovodstvo dlja sudebnyh sledovatelej kak sistema kriminalistiki. (Dudkin, B. Ziller Trans.). Sankt Peterburg: Tipogr. M. Merkusheva, 1040 [in Russian].

2. Instrukcija pro uchasť pracivnykiv Ekspertnoi' sluzhby MVS Ukrainy v kryminal'nomu provadzhenni jak specialistiv vid 26.11.2012 № 962. (2012). Oficijnyj visnyk Ukrainy. No. 99. Art. 4024 [in Ukrainian].

3. Klimenko, N.I. (1990). Kriminalisticheskie znanija v strukture professional'noj podgotovki sledovatelja. Kyiv: Vyshha shkola, 103 [in Russian].

4. Konstantinov, A.V. (2006). Processual'nye i organizacionnye problemy uchasťija specialista v ugovnom sudoproizvodstve na stadii predvaritel'nogo rassledovanija. Candidate's thesis. Moscow. Retrieved from <http://search.rsl.ru/ru/record/01002947836> [in Russian].

5. Shepit'ko, V.Ju. (Eds.). (2016). Kryminalistyka. Kyiv: In Jure. (5th ed.) [in Ukrainian].

6. Mihajlov, A.I., Jurin, G S. (1971). Obysk. Moscow: VNIIPRPP, 91 [in Russian].

7. Stovby, O.V. (Eds.). (2015). Naukovo-praktychnyj komentar Kryminal'no-procesual'nogo kodeksu Ukrai'ny. (Vols. 1-4; Vol. 2). Kharkiv, 329 [in Ukrainian].

8. Parhomenko, V.I. (2005). Vzaimodejstvie sledovatelej, operativnyh rabotnikov i specialistov pri rassledovanii ugovnyh del o nezakonnom oborote narkoticheskikh sredstv i psihotropnyh veshhestv (taktiko-kriminalisticheskie i organizacionnye aspekty). Extended abstract of candidate's thesis. Moscow. lawtheses.com. Retrieved from <http://lawtheses.com/jreader/142387/a?#?page=1> [in Russian].

9. Pyrig, I.V. (2015). Teoretyko-prykladni problemy ekspertnogo zabezpechennja dosudovogo rozsliduvannja. Dnipropetrovs'k: Dniprop. derzh. un-t внутр. справ; Лира LTD, 432 [in Ukrainian].

10. Про затвердження Інструкції про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

jak specialistiv v kryminal'nomu provadzhenni: Nakaz SB Ukrai'ny vid 19.03.2016 № 138. (2016). akon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/a20160319> [in Ukrainian].

11. Ratinov, A.R. (1961). Obysk i vyemka. Moscow: Jurid. lit., 220 [in Russian].

12. Romanjuk, B.V. (2010). Uchast' specialista na stadii' dosudovogo slidstva. Kyiv: Avanpost-Prym, 304 [in Ukrainian].

13. Sidorov, A.A. (2000). Problemy organizacii uchastija specialistov v rassledovanii prestuplenij. Extended abstract of candidate's thesis. Krasnodar, 26 [in Russian].

14. Skogoreva, T.F. (2008). Pravovye i informacionno-kommunikacionnye osnovy organizacii vzaimodejstvija sledovatelja, specialista i jeksperta pri rassledovanii prestuplenij: Extended abstract of candidate's thesis. Volgograd. awtheses.com. Retrieved from <http://lawtheses.com/jreader/239082/a?#?page=1> [in Russian].

15. Ushakov, A.Ju. (2008). Uchastie specialista v rassledovanii jekonomicheskikh prestuplenij. Extended abstract of candidate's thesis. Nizhnij Novrogod. dlib.rsl.ru/viewer. Retrieved from <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003450316#?page=1> [in Russian].

16. Hidojatov, B.S. (1986). Takticheskie osobennosti provedenija sledstvennyh dejstvij s uchastiem specialista. Extended abstract of candidate's thesis. Tashkent, 22 [in Russian].

17. Shherbakovskij M.G., Kravchenko, A.A. (1999). Primenenie special'nyh znaniy pri raskrytii i rassledovanii prestuplenij. Kharkov: Un-t vnutr. del, 78 [in Russian].

Яремчук А. Организационные основы участия специалиста в проведении обыска.

Статья посвящена изучению организации участия специалиста при проведении обыска. Проанализированы нормативно-правовые акты, в которых регламентируется участие специалиста при осуществлении обыска. Выделены проблемные вопросы относительно организации привлечения специалиста во время обыска. Предложены формы помощи, которые могут быть оказаны специалистом при проведении обыска.

Ключевые слова: обыск; организация привлечения специалиста; специалист; формы помощи специалиста.

Yaremchuk V. O. Organizational principles of participation of specialists in conducting searches.

The article is devoted to the study of the organization of engaging a specialist participation when conducting a search. Analyzed normative-legal acts which govern the participation of a specialist in conducting the search. Allocated the problem questions concerning the organization of specialist during a search. Proposed forms of assistance by a specialist that can be provided during a search.

Keywords: search; organization of engaging a specialist; specialist; forms of help of specialist.

Надійшла до редколегії 30.11.2016 р.